

Udskiftningen i Nr. Nebel Sogn.

Af A. Ravnholt.

Det er almindelig kendt, at den danske Bondejord, antagelig fra den tidligere Middelalder, i alt væsentlig blev drevet under det saakaldte Jordfællesskab. Denne Driftsform, der ret naturligt udviklede sig af de givne Forhold, blev igennem flere Aarhundreder anset for at være den bedste. I Landsbyernes »Vider og Vedtægter« findes bl. a. de mange Bestemmelser for, hvorledes Bymændene den Gang havde at forholde sig ved alt, hvad der vedrørte Jordbruget.

Selv om vi nu maa sige, at Fællesdriften staar som en fjern og helt umulig Driftsform, maa det erkendes, at dens Opretholdelse i sin Tid var begrundet i en ærlig Stræben efter at dele »Sol og Vind« lige, idet alle derved fik lige Andele i god og daarlig Jord og man i Fællesskab delte ondt og godt med hinanden.

Fra omkring Midten af det 18. Aarh. begyndte der at hæve sig Røster om at faa Bondestanden udfriet af de Kaar, som disse gamle Forhold med indlevede Vaner og gammel Slendrian, Hoveri og Stavnsbaand havde hensat dem i, og Opmærksomheden samlede sig især om Gennemførelsen af en Ændring i Jordbrugets Driftsform ved en *Udskiftning* af Jorden, saaledes at denne for hver enkelt Bruger blev samlet paa eet eller faa Steder. Flere Godsejere begyndte frivilligt at foretage en saadan Udskiftning af deres Bøn-

dergods, og Regeringen søgte ved forskellige Forordninger at fremme en Afskaffelse af Fællesskabet.

Ved en ret omfattende og overordentlig vigtig Forordning af 23. April 1781 blev det bestemt, at enhver Lodsejer havde Ret til at faa sin Jord udskiftet, saaledes at den blev samlet paa højst 3 Steder. Denne Forordning, der maa siges at være den vigtigste Indledning til alle de senere følgende Landboreformer, indeholdt imidlertid den Bestemmelse, at Godsejerne skulde foretage Udskiftningen paa egen Bekostning. Som Følge deraf blev det i den nærmeste Tid derefter ikke til ret meget. Bøndernes egen Modstand mod Ophævelsen af gammel Sædvane, især Fællesgræsningen, fremmede heller ikke Sagen, som de ikke indsaa var til deres egen Bedste.

Ved en ny Forordning af 15. Juni 1792 tillodes det nu Godsejerne at fordele Renterne af Omkostningerne paa Fæsterne, og dette bevirkede, at der kom god Gang i Reformen, saaledes at denne i Løbet af ca. 10 Aar bevirkede, at Halvdelen af Danmarks Landbrugsjord blev udskiftet. Omkring 1835 var næsten al Bondejord udskiftet.

Denne Udskiftning af Bondejorden er i Almindelighed anset for at være den mest indgribende Reform, danske Jordbrugere har oplevet. I Virkeligheden omskabte den næsten hele Landets Udseende og Bondens Arbejds- og Livsformer. Ved den Selvstændiggørelse, som den medførte, skabte den tillige hele Muligheden for den Fremgang og Udvikling, som Bondestanden baade praktisk og intellektuelt har været inde under i det sidste Hundredaar.

Det er let forstaaeligt, at en saadan Reform ikke gik i en Haandevending, men der blev dog straks taget fat paa det praktiske Arbejde, saaledes at 1790'erne opviser en stor Mængde af Egne, hvor Udskift-

ningen fandt Sted. Til disse Egne hører ogsaa en stor Del af Vestjylland.

At Reformen maatte tage Tid, havde især sin Aarsag i den Grundighed, hvormed man gik frem, det var aabenbart de ledende og udøvende Mænd magt- paaliggende at faa det hele gennemført paa den mest retfærdige Maade, saa ingen skulde føle sig forurettet.

Selve Udskiftningsakten deltes i Almindelighed i en Taksationsforretning og en Aastedsforretning, hvor de paagældende Lodsejere blev indkaldt til sammen med den fungerende Landsinspektør at enes om og bifalde den Delingsplan, som var lagt. Til at forestaa det hele valgtes i Reglen vedkommende Egns Herreds-foged og et Par andre fremstaaende Mænd. De foretog Indkaldelserne til de forskellige Møder enten for Herredstingets Ret eller paa Aastederne i de forskellige Byer.

Vi skal nu se lidt nærmere paa, hvorledes Udskiftningen foregik i de 3 Byer Nebel, Præstbøl og Bolkjær i Nr. Nebel Sogn:

I Henhold til skriftlig Begæring af 14. Septbr. 1792 fra 14 Lodsejere i de 3 nævnte Byer blev til at takserere deres til Udskiftning af Fællesskabet opmaalte Ejendom af kgl. Maj's Byfoged i Varde og Herredsfoged i Øster-Nørre og Vester Herreder *Laurids Fogtmann* og Cancelliraad, By- og Herredsskriver *Hans Wulff Ølgaard* udnævnt følgende Mænd:

- Gaardmand Jakob Christensen af Janderup
- » Mads Boysen i Gadgaard
- » Christen Møgelgaard i Rottarp og
- » Lars Nissen i Fidde

som Reserve i Tilfælde af Forfald

- Chr. Sørensen i Lunde og
- Chr. Pedersen i Vittarp.

Den 2. November s. A. mødte de 4 Mænd saa paa Herredstinget og fremkom med den foretagne Tak-
sationsforretning. Ved denne maa der her sikkert kun
tænkes paa en Vurdering af *Jordstykkernes Bonitet*.
Man gik nemlig frem paa den Maade, at man udfandt
i hvilket Forhold hvert Agerstykke stod i til Byens
bedste Jord. Dette udtryktes da paa den Maade, at
man angav hvormange Fladeenheder eller Maal man
skulde have i den paagældende Ager for at det i
Værdi kunde svare til 10 Enheder af Byens bedste
Jord. 8 Maal=14=10 vil da sige, at af disse 8 Ager-
stykker har 14 Kvadratalen samme Værdi som 10 Kva-
dratalen af den bedste Jord¹⁾.

Det var Landinspektør D. Wesenberg der her, som
flere andre Steder i Vestjylland, stod for Opmaalingen
og »under Anførsel« af ham var det altsaa, at de 4
Mænd skulde »foretage og beskrive den lovlige Tak-
sationsforretning, hvorfor de nyde lovlig Betaling og
derefter har inden Retten edelig at affinde og rigtig
at vedstaa«. —

Af den meget omstændelige og omhyggelige Vur-
dering af de forskellige Jordstykker gengives nogle
Prøver:

Sønder Lukke, fra Sønder Nr. 1 10=10

5 Maal 11=10

Bolkjær Agre, fra Vester 9 Maal Nord $\frac{1}{2}$ =18

5 Maal 15=10 Sønden 12=10

Bolkjær Hedeagre, de østen fra Vester 1 Maal 14,

1 Maal 13, 1 Maal 14 og Rest 11=10

Præstegaardens Øster Toft, Agerjord 20=10

Ravenhøj Hede, Vesten Vejen allerringeste Hede,

Østen Vejen allerringeste Græsning

og Norden ringeste Græsning.

1) Se H. K. Kristensen »Outtrup Sogn« 167.

Præstbøl Hauger, fra Nord 5 Mark ringe Græsning
 Nr. 34 Agerjord 20=10 Græsning ringe,
 Nr. 38 Ager 12=10, Græsning ringe.

Præstbøl Hedeager, fra Sønder 13 Maal 50=10
 alle øvrige 70=10 og det tildels
 ubrugte Fald 80=10.

Det har været et overordentligt stort Arbejde med Omhu at faa opmaalt og vurderet alle de mange Jordstykker. Der var Agre af meget forskellig Bonitet, Enge, Hede og Mosearealer, som ikke uden Vanskelighed lod sig samle og uddele, saaledes at hver Mand saa vidt muligt fik sit tilkommende. Om Stedet Trindhauue hedder det f. Eks.:

»Derfra til Vester 46 Alen Vesten for Hoved Linien, som kommer fra Nord igjennem Toften Nr. 16 og gaar til Bjergmark, udtager samtlige Lodsejere et Skjær til Klyne Gravning til Rebning imellem dem, længere til Vester i samme Skjær tages et Stykke af 300 Alens Bredde, som Sonden Grawen svarer for god, og Norden Grawen for middel Græsning« —

Endvidere:

»Ved Sønder Lukke Dig(e) ved Gaden et andet Stykke, middel Græsning og ved Klauenborg paa Gaden ring(e) Græsning.«

»Om Skolen eller Degnen skal blive Græsning tilagt, da formenes, at 28000 Kvadratalen 10=10 eller 28000 Kvadratalen bedste Græsning bør udlægges til et Høveds Græsning »hvorfor Skoledistriktet bør betale 3 Rdl.«

Med Hensyn til Betegnelsen af Græsarealerne var den saaledes: Bedste Græsning 10=10, god Græsning 12=10, middel 15=10, ringe 20=10, ringeste 30=10, allerringeste 40=10.

Heden takseredes paa samme Maade. 14000 Kva

dratalen bedste Eng og Græsning beregnedes i Bolkjær til 64 Ldp (Hø).

Landinspektøren og de 4 Taksationsmænd underskrev Forretningen d. 22. Oktober 1792, idet de forbandt sig til »siden uden videre Kald og Varsel edelig ved Retten at affinde samme«.

Ligeledes underskrev samtlige Lodsejere paa, at »denne vores Markers Taksation er for os oplæst og maa uden Kald og Varsel affindes«. Protokollering og Affindelsen fandt Sted d. 2. Nov. 1792.

For de Lodsejere, der ikke havde indfundet sig ved Taksationens Oplæsning, blev denne paa anden Maade forkyndt. »Og aflagde Mændene deres Ed paa, at de have gjort deres Forretning efter bedste Skjønsomhed og Samvittighed uden Vild eller Venskab, Gunst eller Gave, Had eller Avind for nogen af Parterne, hvorfor da ingen vilde tilspørge dem noget, de fra Retten blev permitteret.« —

Med Taksationsforretningen fulgte en særskilt, af Lodsejerne selv sat, Taksation af Engene i H. t. hvor mange Læs Hø, de kunde afgive. Et Læs blev ansat til 32 Ldp.

Eks.:

Bolkjær Enge fra Vester:

Nr. 10	224 Ldp
» 32	104 »
» 2	24 »
» 29	24 »
» 67	67 »

Sædding:

Chr. Vad	36 »
Nr. 36—37	30 »
» 8	64 »
» 3—2	16 »
» 27	18 »

Kolle:

Nr. 38	32 Ldp
» 37	32 »
» 33	64 »
» 30	60 »
» 29	28 »

Ogsaa denne Taksation blev underskrevet af samtlige Lodsejere, og protokolleret paa Vester Herreds Ting d. 2. Nov. 1792.

»Og saaledes bemeldte Tingdag i Stokkemændenes¹⁾ Overværelse og efter Justitsprotokollens Udvisning er passeret bekræftes under vore Hænder og Signeter«.

L. Fogtmann, Hans W. Ølgaard.

Efter at saaledes Taksationsforretningen, Vurderingen af de mange forskellige Jordstykker var til Ende, fulgte den saakaldte *Udskiftningsakt*, som foregik i Dagene 13. og 14. Marts 1793; man maatte vente til næste Foraar for at faa nogenlunde Vejr til den der tilhørende Aastedsforretning.

Det begyndte med at Sognefoged Christen Thomsen i Sædding efter Landinspektørens Begæring og Ordre fra Stiftamtmand Conferensraad Hellfried (ved Fuldmægtig Curd) og Overlandcommissærerne Kaptejn Mylford til Søvig og Commerceraad Warthoe af Roest Møllegaard fik Paalæg om at forkynde for Lodsene samt for en Del Beboere i Henne, Lunde og Outrup Sogne, at de maatte give Møde til et Aastedsmøde i de 3 Byer de nævnte 2 Dage i Marts.

Tillige indkaldtes Kammerraad Stokholm paa Hennegaard, fordi man ei vidste om de Enge, hvorom der blev Tale, var Selvs eller Fæsteejendom.

I den kongelige Forordning hed det, at en Land

¹⁾ En gammel Betegnelse for 4 Mænd, der var udvalgt til at overvære Tingsforhandlingerne (Retsvidner).

væsenskommission skulde bestemme en Delingsplan, som derfor blev udarbejdet. —

Ved Begyndelsen af den derved foretagne Opmaaling fremkom en Del Beboere i Houstrup overfor Landinspektøren med Forlangende om, at der tilkom dem en Part af den saakaldte Nebel Hede, beliggende mellem Houstrup og Nebel. Da der endnu ikke var udlagt disse Houstrup Mænd noget af denne Hede, fremkom de ved Aastedsforretningen med Paastand overfor Landvæsenskommissionen om, at faa deres Ret; »Vi udbede den respektive Kommissions Eragting, hvormeget og paa hvad Sted, vi denne Ejendom skal nyde«. Af de mange og omstændelige Planer og Ordninger faar man et godt Indtryk af hvor omhyggeligt man gik frem for at faa et saa tilfredsstillende Resultat som muligt; det har ikke været noget helt let Arbejde. Vi maa nøjes med et Par Prøver:

Bolkjær og Præstbøl Ager Planen.

1. Norden Hovedvejen falder først Nr. 38 dernæst Nr. 37 og Sædding Del, da Nr. 37 har Del i Sædding Mark, som kommer til Udskiftning og der imellem begge kan gjøres Ligning, og endelig Nr. 36, som strækker til øster Jordan maalt fra Vester til Øster paa nordvest for Ager 132 Alen—«.

Nr. 3 faar i Bolkjær Hede Ager de 3 østre Maal med lige Linie til Nord, samt noget mere som de 2 Nord Maal af Nordgaard. 34 strækker derfra til Sønden omtrent til Nordvest Hjørnet af dens Hauge paa Nordgaard Ager og beholder i Vester af hans eget Maal kuns 13 Alen. Stumpen sønden hans Sted, førhen Nr. 38 tilhørende, tilfalder den ligeledes, og det øvrige af denne Plan tilfalder Nr. 33. —

Vestligst i denne Plan ligger først Bolkjær Lod, dernæst Nr. 33 og endelig østligst Præstegaarden, som tillige beholder den Toft Maal østen Kirken, da saa

vel Bolkjær Lodden som Lodden 33 ikkun bliver smal og gaar tværs over Agerne. —«

Angaaende Houstrup-Mændenes Krav hedder det: »Hr. Kammerraad Stockholm paa egne og øvrige Houstrup Lodsejeres Vegne haver gjort (Krav) angaaende Delagtighed i Nebel Forte.«

»For den gjorte Paastand fremviste Kammerraad Stockholm Landmaalingen, som bestemmer, at Houstrup skulde have Part i Nebel Hede forment; endvidere beraabte Hr. Kammerraaden sig paa Brugen, Houstrup By havde haft af Nebel Kjær; det første formente Nebel Lodsejere at være dem ubekjendt, og det sidste kunde de ikke nægte.«

»Under disse tvetydige Omstændigheder blev Sagen proponeret til Forlig imellem Parterne, og da Houstrup omtrent har den femte Part Hartkorn i Nebel Sogn, skulde man tro, at denne femte Part af anmeldte Tørvemose kunde være den yderste Del, Houstrup kunde forlange, og derfor foreslog Landinspektøren, at Houstrup maatte nyde fra Vestersiden af den udtagne Tørvemose en Bredde af 190 Alen. —«

Efter nogen Mægling endte Sagen dog med, at Nebelboerne fik Houstrup-Mændene til at nøjes med et Stykke paa 100 Alens Bredde.

»Efter Aftale mellem Bolkjær, Præstbøl og Nebel, indfrier Nebel den Del af Forten, som ligger ved Nebel By, og Bolkjær skulde have Vederlag samme Steds med Hede, saaledes at Bolkjær nyder i Nebel Hede lod Værdi for samme Halvdel og beregnes 28000 Kvadratalen godt Hede lige med 32 Ldp. Bolkjær Enghø og den anden halve Part i Eng angaaende Hedelodden i Nebel.«

»Præstbøl Beboere betjener sig til Enge-Vej af den hidindtil brugte om ved Bolkjær Ager-Ender og giver siden hverandre Vej paa samme Maade som Nebel.«

»I Henseende til Jordens Udebrug blev almindelig vedtaget, at enhver nyder 2 Kærver efter Gjøden, hvad en eller anden kunde komme til i saa ringe Lod i Græsning, bliver ham efter uvillige Mænd vederlagt af den, der har Rug i hans Tægt; om der skulde opkomme Tvistmaal om en og anden om Græsning eller Sædejord, kendes samme ved Kristen Vad og Johannes Storgaard, begge af Sædding; eller tiltræder enhver sin nye Lod, saasnart samme er afsat ved Landinspektøren og han har deres Tilstaaelse derpaa. —«

»Endvidere begærede Hr. Kammerraad Stockholm at tilføre om Henne Sogns Høvej til Nebel Mersk, at maatte blive anvist, som skete saaledes, at samme bygges fra Sønder til Nord igennem Byen paa den almindelige Vej og derfra bøjer om til Vester gennem Lyngtoft og maa overalt være i det mindste 10 Alen bred, med den Forbindelse, at Nebel Bys Beboere aarlig maa besørge den vedgjort og i forsvarlig Stand sat, betimelig nok for Højbjergningen.« —

Efter at hele Forretningen var oplæst for alle de tilstedeværende »og ingen havde videre derved at erindre« blev denne sluttet og underskrevet.

Saaledes passeret d. 13. og 14. Marts 1793.
